

AA-RETORIIKAN KUVAT

Nimettömät alkoholistit (AA) on toipuvien alkoholistien keskinäisen avun yhteisö, jolla on Suomessa noin 6 000 jäsentä (ks. Mäkelä 1991). Yksi AA:n perustavista toimintamuodoista on omaelämäkerrallisten tarinoiden (stoorien) kertominen. Näitä tarinoita kerrotaan AA:n viikoittaisissa kokoontumisissa, AA:n jäsenen ja hänen tukihenkilönsä (kummin) kohtaamisissa sekä ulkopuolisille suunnatuissa tiedotustilaisuuksissa. ”Meidän elämäntarinoistamme käy suurin piirtein ilmi, millaisia me olimme, mitä tapahtui ja millaisia olemme nyt”, sanovat Nimettömät alkoholistit (Anonymous 1981, 74).

Tässä artikkelissa tarkastellaan näiden elämäntarinoiden retoriikkaa, erityisesti tarinoissa käytettyjä kuvaannollisia ilmauksia, metaforeja ja idiomeja. Tarkoituksena on analysoida, kuinka elämäntarinoiden kerronnan voimavarana käytetään kielen kuvaannollisia ilmauksia. Aineistona on 37 (25 miestä/12 naista) suullisesti kerrottua AA-elämäntarinaa.¹

Kuvaannollisille ilmauksille on ominaista se, että niiden ilmaisemaa ”asiaa” on hyvin vaikeaa tai mahdotonta ilmaista mitenkään muutoin kuin kyseisen metaforan avulla. Metafora avaa silmät näkemään asian tietyltä kannalta. Harvey Sacks (1972, 285) on esittänyt klassisen muotoilun siitä, kuinka partio-

poliiseja voidaan opettaa tehtäväänsä eli näkemään kadut tiettyssä valossa. ”Ihastuttava nuori nainen nousemassa taksista on nyt haivahtavissa käynnille saapuvaksi puhelin-tytöksi. Noviiisille osoitetaan, kuinka kadut voi, sanoakseni, nähdä pornofilmin näyttämöinä.”

AA-elämäntarinoissa kuvaannollisia ilmauksia käytetään erityisesti ilmaisemaan herkkiä ja vaikeita asioita, joista ylipäänsä on hankala puhua. Erään tarinan kertojaa vaivasi omasta lapsuudenkodista alkaen maailmaan kuulumattomuuden tunne. Metafora ”olla aina aivan kuin kylässä” tihentää tuntemuksen hienovaraisesti. Metafora kutsuu esiin myös sisäisen ja ulkoisen erottelun. Ulkoisesti asiat ovat kunnossa, jopa hyvin, kuin kyläillessä, mutta samanaikaisesti voi tuntea oman perimmäisen näyttämölle kuulumattomuutensa. Metaforan kautta tarinaan syntyy figuratiivinen kuvaannollinen eetos. Metafora merkitsee olemisen tavan, jota ei ole ilman sen esitystä (vrt. Arminen & Helén 1994). Esitettynä tämä eetos avautuu työstämiselle. Kylän tilalle voi löytyä koti.

Toiminnan ohjelmana AA muodostuu puheesta ja erilaisiin puhetilanteisiin osallistumisesta, mitä AA:n jäsenet usein korostavat. AA:ssa alkoholin käyttö puhutaan pois.² AA ei ole ensisijaisesti entisten juoppojen turina-kerho, jossa muisteltaisiin menneitä ja kerskailtaisiin kovimmilla känneillä (tietysti näinkin voi tapahtua). Pääosin AA:n alkoholo-

¹Artikkeli on tiivistelmä kirjoittajan lisensiaatin työn ”Elämäkerrat etnometodinä – kokemusten organisoinnista nimettömien alkoholistien piirissä” luvusta VII. Tarkemmat tiedot käytetystä aineistosta ja menetelmistä löytyvät tästä työstä.

²Termin taustalla on D. Robinsonin (1979) teos.

lin käyttöä koskeva puhe on lähes kliinistä, vähintäänkin etäisyyttä ottavaa, hivenen teknistä, voitaisiin sanoa ammatillista.³ AA:ssa märkää menneisyyttä ei muistella lämpimästi: pikemmin asia puhutaan kuoliaaksi.

Alkoholin käyttöä koskevaa puhetta tarinoissa on paljon, arviolta puolet tarinan kestosta. Tämä puhe ei kuitenkaan ole assosioivaa ja uusia näkökulmia tuottavaa, metaforisoivaa, vaan luuduttavaa, kuolettavaa, idiomatisoivaa. AA:ssa alkoholinkäyttöhistoria tiivistyy idiomeiksi.

Idiomeilla on tarinoissa erityinen tehtävä. Ne ovat dokumentoivan tulkinnan välineitä (Garfinkel 1967, 78; Wieder 1974, 183–189). Ne tiivistävät, sulkevat ja pelkistävät juomauran niin, että alkoholismien kulun säännönmukaisuus tulee esille.

ALKOHOLISTIN MATKA POHJALLE

AA:n ”ammattiterminologia” nivoo idiomien avulla yksittäiset kokemukset osaksi yleistä lainalaisuutta. Idiomatisoituneet ilmaukset ”putki”, ”pohja”, ”alamäki”, ”luisuminen” jne. nousevat itsessään seuraamuksellisiksi. Idiomit yleistävät yksittäiset kokemukset ja tapahtumat. Tämä abstrahointi tukeutuu idiomien konventio-sidonnaisiin merkityksiin. Idiomien avulla kutsutaan kulttuuriset odotukset resurssiksi, jolloin kokemukset tiivistyvät jaetuiksi.

Seuraavassa eri alkoholin käytön vaiheita ja ulottuvuuksia kuvaavia AA:laisten käyttämiä idiomaattisia ilmauksia on tiivistetty kaavioksi (kaavio 1). Näiden idiomien kautta syntyy

kuva AA:laisesta tavasta jäsentää alkoholin käyttö.⁴ Ilmaukset on ryhmitelty alkoholin käytön vaiheiden mukaan ja lisäksi on eroteltu alkoholin käytön syitä ja seurauksia koskevat ilmaukset.

Kaaviossa AA:n jäsenten käyttämät idiomatisoituneet ilmaukset on erotettu niiden käyttökontekstista. Myös sanasto on seuraamuksellinen ilmiö. Se tuottaa kuvan tarkasteltavasta ilmiöstä. Tämä kuva ei myöskään ole neutraali. Tarkasteltavaa ilmiötä katsotaan aina jostakin näkökulmasta. AA-idiomien merkitys muodostuu sen itsestäänselvydestä. Idiomit eivät ole sinänsä havaittavasti huomionarvoisia. Pikemminkin ne kuljettavat tarinaa huomaamatta tiettyyn suuntaan.

AA:ssa alkoholin käytön merkitys ei ole jotakin, josta neuvotellaan. Se on itsestään selvästi jotakin, jota ei enää tarvitse formuloida. Alkoholin käytön merkitys ei ole AA:ssa poleeminen: se ei synnytä keskustelua, saati kiistaa tai väittelyä. AA:ssa idiomit tuottavat näkyväksi alkoholin käytön säännönmukaisuuden, alkoholisoitumisen kulun. Toistuvana, ennustettavana, varmana matkana pohjalle alkoholin käyttö muuttuu merkitykseltään tyhjäksi, itsestään selväksi. Etukäteen tiedettynä ja täysin ennakoitavana alkoholin käytön merkitys kuivuu olemattomaksi.

AA:lainen idiomatiikka sisältää erityisen paljon alkoholin käytön lisääntymistä kuvaavia ilmaisuja. Juomisen voidaan todeta ”tihentyvän”, mikä kuulostaa juomatapatuttimuksen terminologialta. Alkoholin käyttö voi myös ”luisua” suuremmaksi tavoiteltaessa holtittomuuden kuvaa ja alkoholin käytön tahdosta riippumattomuutta. Juomisen ”jyt-

³Olen kiitollinen J. R. Leskiselälle huomautuksestaan AA-puheen ammatillisuudesta.

⁴Idiomien poiminnan osalta on syytä esittää pari varausta. Ensinnäkään idiomiliatat eivät missään tapauksessa ole täydellisiä. Eivät voisi periaatteessakaan olla, koska uusia idiomeja syntyy ja vanhoja kuolee, kuten edellä on esitetty. Toiseksi slangi- ja murreilmauksia ei pääosin ole oheisiin listoihin otettu, koska slangi-ilmaukset, kuten ”dokata”, ovat pikemmin osakielten ilmaisuja kuin

nimenomaan AA:laisia idiomeja. Toisaalta listalla on monia paljon AA:ta laajemmalle levinneitä ilmaisuja. AA:n ja sen ulkopuolen rajanvedon hankaluus tulee jälleen esille. Seuraavat idiomit edustavat kuitenkin tyypillisiä AA:laisten tätä nykyä käyttämiä alkoholin käyttöä koskevia ilmauksia. Kiitän myös Leena Komujärveä ja Kirsi Kalliota AA-elämäntarinoiden idiomien ja metaforien metsästyksestä.

Alkoholinkäyttötapahtuma:

- irrotella
- kaataa viinaa päähän
- kietaista huiviin
- olla räkä poskella
- pyöriä viinan kanssa

Alkoholin käytön lisääntyminen:

- juominen tihentyy
- luisua [suuremmaksi]
- jytkähtää [suuremmaksi]
- viinahanat aukeavat
- juominen ryöstäytyy liikenteeseen

Lisääntynyt, pitkittynyt, alkoholin käyttö:

- putki
- yhtä soittoa juominen
- koukussa oleminen

Juomisen hallinnan kadottaminen:

- juominen menee pitkäksi
- juominen repeää
- elämä menee alamäkeen
- oravanpyörä
- joutua jumiin
- rämähtää viinamäen puolelle
- heittäytyä täysipäiväiseksi juomariksi

Hallitsematon alkoholin käyttö:

- pohja
- rumba
- pehmityskausi

Alkoholin käytön motivaatio tai syy:

- ”mieliharrastus”
- rentoutusryppy
- pakokeino
- krapularyppy

- viinanhinku
- viinan polte
- viina hillostaa
- juomishimoaalto
- itkuviina
- kalterin kuvien huuhtominen

Alkoholin käytön seuraamukset:

- olla sumussa, humussa
- tunne-elämän kuohu
- olla kuin viulun kieli, pinna kireällä
- ei kehtaa näyttää naamaansa
- julkisivu repeää
- olla kypsää kamaa [tai tavaraa]
- murtua, henkinen murtuminen
- mennä puhki
- kuulla ääniä
- juoda itsensä pohjan läpi
- hauta

Alkoholin käytön katkaiseminen tai hallinta:

- panna juominen poikki
- pysyä särmällä kuivilla
- omalla kantilla kuivilla
- latautua ja kuivua
- maantieteellinen ongelma
- säilyttää ryhtinsä

Alkoholin käytön uudelleen alkaminen:

- retkahdus
- juomaan ratkeaminen
- löysän antaminen itselle
- lipsahdus
- putoaminen
- reaktio – kroppa huutaa lisää
- satelliittikausi
- hullu ralli

kähtäminen” suuremmaksi tavoittaa taas juomatapojen muutoksen äkkinäisyyden: se myös lataa muutokseen melkoisen voiman. Juominen voi tarinoissa myös ”ryöstäytyä liikenteeseen”. Tämä ilmaisu elollistaa alkoholin käytön, josta tulee ilmaisun myötä tarinan päähenkilö. Alkoholisoitumisen prosessi

muuttuu omalakiseksi. Alkoholin käytön lisääntymisen kuvaaminen ”viinahanojen aukeamiseksi” korostaa alkoholin käytön riippuvuutta ulkoisesta kontrollista.

Lisääntyneen, pitkittyneen alkoholin käytön kuva on ”putki”. Tarinoissa se tarkoittaa likimain samaa kuin ”yhtä soittoa juominen”.

Pituudeltaan putki voi vaihdella muutamasta päivästä useaan kuukauteen. Ilmaisuna ”putki” on esimerkkitapaus itsessään seuraamuksellisesta sanonnasta. Putki on jotakin normaalista poikkeavaa: tällöin ei myöskään tarvitse selventää, mitä ”putki” tarkoittaa. Putkista ei koskaan kerrota niiden halkaisijaa: käytetyn päivittäisen alkoholiannoksen suuruutta. Putken pituus useimmiten mainitaan. Putki voi olla myös elollinen olio, joka tulee jostakin. Tällöin alkoholin käyttäjä on jo kadottanut hallintansa subjektivoituneelle juomiselle. Tällaista addiktoitunutta juomista kuvaa ”koukussa oleminen”.

Juomisen hallinnan kadottamista kuvataan tilallisilla metaforeilla, kuten ”putkeen” viittaavalla juomisen ”pitkäksi menemisellä” tai ”pohjaan” viittaavalla ”elämän alamäkeen menemisellä”. Hieman arkaaisempi sanonta on ”viinamäen puolelle räjähtäminen”. Näitä jyrkemmin hallinnan meno korostuu ”juomisen repeämisessä”. Viinan kanssa voi ”joutua jumiin”. Lisääntyvän alkoholin käytön mukanaan tuomaa, ja sitä kiihdyttävää, hyvän- ja pahanolon syklin nopeutuvaa liikettä voi kuvata ”oravanpyöräksi”. Ilmaisuihin ”täysipäiväiseksi juomariksi heittäytyminen” antaa ironisen sävyn hallinnan kadottamiselle.

Hallitsemattoman alkoholin käytön perusilmaisu on ”pohja”. Termi ”rumba” viittaa likimain samaan asiaan. Jälkikäisistä näkökulmasta samaa aikaa voidaan kutsua myös ”pehmityskaudeksi”, joka kypsyttää AA:han. Pohja viittaa arkaaisiin tilallisten metaforien hierarkioihin, joissa ylhäällä on aina parempi kuin alhaalla. Siten pohja on jotakin alittamattoman heikkoa. Sen täsmällinen merkitys on määrittämätön. AA:n näkökulmasta pohjalla käynti on toipumisen edellytys. Pohjalta voi vain nousta ylöspäin kohti parempaa. ”Pohjan” metaforisuus on ratkaiseva AA:lainen resurssi. Metaforisuuden avulla pohja on eri tilanteissa määrittynyt eri tavoin. AA:n sisällä, eri maissa, on myös ollut vilkas keskustelu pohjan ”kohoamisesta”. Yleisesti arvioidaan, että Yhdysvalloissa jo 50-luvulta alkaen AA:han alkoi tulla yhä enemmän vä-

keä, joka ei ollut joutunut yhtä ”syviin” vaikeuksiin kuin ”kovemmallalla” pohjalla käyneet varhaisemmat jäsenet. Nykyään myös AA:n jäsenten keskuudessa lienee melko vahva konsensus ”pohjalla käynnin” suhteellisuudesta. Asiaa koskevaa keskustelua voi löytää AA:n 1980-luvun yhdysvaltalaisista Grapevine-lehdistä palstalta ”Is AA changing?”. Uutena ilmiönä pohja-keskusteluun on tullut AA-peräisten hoitolaitosten opetuksia. Pari tarinan kertojaa oli huojentuneita siitä, että he olivat lopettaneet ajoissa, ennen kuin olivat ”juoneet itsensä pohjan läpi”. Tämä ilmaisu liittyy ehkä hoitolaitosten pyrkimyksiin valikoida asiakkaansa.

SYYT JA SEURAUKSET

Alkoholin käytön syinä ja motivaationa AA:n jäsenten käyttämät kielikuvat korostavat fysiologis-organisia ja välineellisiä syitä. Juomisen taustalla nähdään neuroottisia pelkoja, jolloin juominen on ”rentoutusryypyn” ottamista. Rentoutusryppyä vahvempi muoto on alkoholin käyttäminen ”pakokeinona”. Pakokeino puolestaan voi johtaa ”krapularyypyn” tarpeeseen. Monet kielikuvat painottavat alkoholin käytön fysiologis-organista perustaa. Juomaan voivat ajaa ”viinan hinku” ja ”viinan polte”. ”Viina hiillostaa” juomaan enemmän. Alkoholin käyttö voi olla myös syklistä, jolloin juomaan ajaa ”juomishimoaalto”. Eriytyneempiä juomisen syitä ovat ”itkuviinan” ottaminen ja ”kaltereiden kuvien huuhtominen”. Näistä jälkimmäinen on vankilaslängia. Itkuviina voi viitata suruun juomiseen, mutta sillä on myös erityinen AA:lainen merkitys. Tällöin se tarkoittaa retkahduksen, eli uudelleen käynnistyneen juomisen, jälkeistä tilaa, jossa henkilö juo huolimatta tietämistään juomisen tuhoisista seurauksista ja juomisen ilottomuudesta. Retkahduksen jälkeen viina voi muuttua ”itkuviinaksi”.

AA:laisissa ilmauksissa alkoholin käytön seuraukset vaihtelevat järjen ja tunteiden sumenemisesta itsetuhoon. Alkoholin käytön

aiheuttamaa sekavuutta kuvataan ”sumussa ja humussa” olemiseksi. Alkoholin nauttiminen johtaa myös ”tunne-elämän kuuhuntaan”. Rentoutusryppyjen ottamisesta huolimatta alkoholin käyttö voi viedä ”pinnan kirstymiseen”, jolloin mieli voi olla ”kireällä kuin viulun kieli”. Liika alkoholin käyttö tuottaa myös häpeän tunteita, niin että ”ei kehtaa naamaansa näyttää” ja lopulta koko ”julkisivu voi revetä”. Sen jälkeen henkilö alkaa olla ”kypsää kamaa”, mutta jos juominen vielä jatkuu, niin tapahtuu ”henkinen murtuminen”. Lopulta ihminen menee juomisen seurauksena ”puhki” ja voi hyvinkin alkaa ”kuulla ääniä”. Äänten kuuleminen viittaa delirium tremens -tilaan, mutta samalla se on myös asian metaforinen ilmaus. AA-peräiset hoitolaitokset ovat viime aikoina alkaneet varoitella, että kukaan ei joisi itseään ”pohjan läpi”. AA:n näkökulmasta alkoholismi on parantumaton sairaus ja vie lopulta ”hautaan”, ellei sitä ennen lopeta.

AA-elämäntarinat sisältävät myös monia idiomeja, joilla kuvataan yrityksiä lopettaa alkoholin käyttö tai hallita sitä AA:n ulkopuolella. AA:n ja sen tarjoaman ratkaisun kuvaaminen on kokonaan toinen ilmiö, johon palataan seuraavassa jaksossa. ”Putkeen” viittava sanonta on juomisen ”poikkaiseminen” tai ”katkaiseminen”. A-klinikat ovat tunnetusti ”katkoja”. AA:n ulkopuolella voi pysyä juomattomana ”särmällä kuivilla” tai ”omalla kantilla kuivilla”. Jo nämä ilmaisut kertovat näiden yritysten vaikeudesta. Juomattomuus voi olla ”latautumista ja kuivumista”. Latautuminen on usein latautumista juomisen uudelleen aloittamiseen, ja kuivilla oleminen ei koskaan ole varsinaista raittiutta. Erityinen ajattelutapa on alkoholiongelman näkeminen ”maantieteellisenä ongelmana”. Tällöin ajatellaan uudelle paikkakunnalle muuttamisen johtavan raitistumiseen. Vain hyvin harvoin AA-elämäntarinoissa kuvataan alkoholin käyttöä, joka olisi ”normaalina” eikä johtaisi erityisiin ongelmiin. Juomiskauden kuluessa on kuitenkin ajoittain mahdollista ”säilyttää ryhtinsä”.

AA:laisen raittiuden jälkeistä juomisen uudelleen alkamista koskevia ilmaisuja on paljon. Perusilmaus on ”retkahtaminen”. Hivenen anteeksiantavamman konnotaation asialle antaa ”lipsahdus”. Toisinaan taas AA-ohjelma näyttäytyy ankarana järjestelmänä, koska ”löysän antaminen itselle” voi johtaa retkahdukseen. Erityisesti useamman vuoden raittiuden jälkeinen juomisen uudelleen aloittaminen on ”putoamista”. Myös retkahtamista kuvataan toisinaan orgaanis-fysiologisiin termein. Esimerkiksi vahingossa juotu yksi ryyppy voi aiheuttaa ”reaktion”, jolloin ”kroppa alkaa huutaa lisää” viinaa. Samanlaisista dramaattisuutta tapahtumalle antaa ilmaus ”juomaan ratkeaminen”. ”Satelliittikausi” on puolestaan tila, jossa henkilö huojuu pitkään edestakaisin juomisen ja AA:n välillä. Empimistä juomisen ja AA:n välillä voi kuvata myös ”hullun ralliksi”.

AA NIMETTÖMIEN ALKOHOLISTIEN NÄKEMÄNÄ

Jos alkoholismi puhutaan pois AA-elämäntarinoissa, niin AA puhutaan näissä tarinoissa tykö, auki. Alkoholisoitumisen vääjäämätön vastavoima AA-elämäntarinoissa on raitistuminen. Raitistumisen edellytykseksi hahmotetaan AA:han liittyminen. AA-elämäntarinoissa AA täytyy puhua auki, jotta siihen voisi liittyä. Kertojan on puhuttava vähintäänkin itselleen paikka AA-yhteisössä. Toisinaan puhuja voi myös suunnata sanansa jollekin toiselle ja tarjota tälle ”paikkaa” AA:ssa. ”Paikan” ottaminen yhteisössä on metaforinen ilmaisu. AA-yhteisöllisyys on suurelta osin tarinamuotoista ja metaforista yhteisöllisyyttä. AA:ssa alkoholin käyttö idiomatisoituu ja AA metaforisoituu. Metaforat puolestaan kasautuvat ja kerrostuvat tarinoiksi. Nimettömät alkoholistit ovat, kuten ”ison kirjan” alaotsikko kuuluu, kertomus siitä, miten sadattuhannet miehet ja naiset ovat toipuneet alkoholismista.

Myös mielikuvittunut AA-yhteisöllisyys tii-

vistyy idiomeihin. AA:ta kuvaavat idiomit versovat eri suuntiin. Näillä idiomeilla on ennen kaikkea neljä juurta. Ne voivat nousta AA-yhteisöstä, kognitiivisista ongelmista, tunteista tai eksistentiaalisista kysymyksistä. Nämä ulottuvuudet tiivistävät AA:n merkityksen. Seuraavassa tarinan kertojien AA:sta käyttämät ilmaisut on tiivistetty kaavioksi (kaavio 2).

Huomattava osa AA:n jäsenten AA:ta kuvaavista ilmaisuista kumpuaa tavalla tai toisella AA-ohjelmasta. AA:n perusta on itsen kääntymys, näkökulman vaihdos, jonka kautta alennustila ja perinpohjainen tappio muuttuvat uudestaan rakennettavan identiteetin ”perustaksi” ja ”maaperäksi”. Täten alkoholismien aikaansaama nöyryytys muuntuu ”pohjalla käynniksi”, joka aina jo viittaa parempaan. ”Pohjalla” onkin AA:ssa kaksoismerkitys: toisaalta se viittaa alkoholiongelman tuottamaan ”alennustilaan” ja toisaalta ”perustaan” ja ”maaperään”, jolle uusi onnellisempi ja mielekkäämpi elämä voi perustua. AA:ssa ”pohjasta” tulee ”perusta”, ”perustus” ja ”maaperä”, joka jo on luja alusta uudelle elämäntavalle (vrt. Anonymous 1987, 21).

AA:n yhteisöllisyys puolestaan tiivistyy kotimetaforiikkaan. AA:sta alkoholisti voi löytää ”kodin” tai ”perheen” (vrt. Johnson 1987, 415). Samaan kuvastoon kuuluu, että AA:n voi nähdä päivittäin otettavana ”henkivakuutuksena”. AA voidaan myös nähdä ”huumeena”, joka korvaa alkoholin. Huume-metafora korostaa AA:n jäsenen pakonalaisuutta suhteessa AA:han: metaforan mukaan AA:n jäsen on yhtä riippuvainen AA:sta kuin narkomaani huumeannoksestaan ja juoppo viinasta. Puhe AA:sta huumeena osoittaa myös, ettei AA:n jäsenillä ole välttämättä tarvetta kaunistella omaa tilannettaan. AA:han meneminen on ta-

Kaavio 2. Nimettömiä alkoholisteja koskevia ilmauksia

Yhteisöllisyys:

- pohja, perusta, maaperä
- hima, koti
- henkivakuutus
- huume

Kognitio:

- päänupin päivittäinen putsaaminen
- aivopesupaikka
- akun lataamo
- vieterin/ruuvien kääntäminen ajatusmaailmassa

Emootiot:

- surutyöpaikka – rakkaasta ystävästä, alkoholista, luopuminen
- tunnekoukkujen myrkkujen poispeseminen
- purkautumispaikka [tunteet, paineet]
- tunteiden pöytään lataaminen

Eksistenssi:

- elämän peilaamisen paikka
 - eettinen viitekehys
 - omien saappaiden [itsensä] löytäminen/etsiminen
 - elämän jatkoaika
-

pahtunut pakosta eikä mistään ylevästä perusteesta.⁵

Sikäli kuin alkoholin käytön seuraukset ovat kuvattavissa järjen sumentumisena, voidaan AA:ta tarkastella myös kognitiopohjaisin termein. AA:ssa alkoholisti voi ”päivittäin käydä putsaamassa päänuppinsa”. AA on ”aivopesupaikka” ja ”akun lataamo”. AA:ssa tapahtuvaa kognition työstämistä voi myös kuvata ”ruuvien kääntämiseksi ajatusmaailmassa”. Nämä idiomit ovat AA:han kohdistuneiden stereotyyppisten käsitysten kääntyneitä

⁵Niissä psykoanalyttisissä tulkinnoissa, joissa alkoholismi nähdään narsismin seuraukseksi, AA luetaan usein alkoholin korvikkeeksi, substituutiksi, siis huumeeksi (esim. Mack 1981). Tämä on tärkeä näkökulma, mutta AA:ta ei voi palauttaa tähän yhteen ulottuvuuteen. Konkreettisella tasol-

la AA korvaa alkoholin käytön, mutta sitä, minkä avulla se kykenee korvaamaan alkoholin käytön, ei voi palauttaa sen tehtävään korvikkeena. Tämän tyyppinen selitys on puhdas funktionalistinen kehäpäätelmä.

versioita. Esimerkiksi ”aivopesu” on melko kielteisesti varautunut käsite. AA:n mustan huumorin mukaisesti alkoholisti voi kuitenkin todeta, että ”AA on aivopesua, mutta aivoni ovat sen tarpeessa”.

Monet tunnepohjaiset ilmaisut määrittävät AA:ta. AA:sta puhutaan ”surutyöpaikkana”, jossa tehdään työtä rakkaasta ystävästä, alkoholista, luopumisen tuottaman surun voittamiseksi. Tätä lähelle tulee ”tunnekokkujen myrkkujen poispeseminen”. Tunnedynamiikka haetaan ilmaisulla, joiden mukaan AA on paineiden ja tunteiden ”purkautumispaikka”. ”Tunteet voi ladata pöytään.”

Monet AA:ta hahmottavat ilmaisut liittyvät kokonaisvaltaisesti jäsenten eksistenssiin. AA on ”elämän pelaamisen paikka”. Hivenen akateemistemmin sitä voidaan tarkastella ”eettisenä viitekehysenä”. AA:ssa on kyse myös uuden raittiin yksilöllisyyden hakemisesta. Sitä voidaan kuvata ”omien saappaiden” etsimiseksi ja löytämiseksi. AA:n avaamien kokemuksien tuonpuoleisuutta tavoittaa ilmaisu ”elämän jatkoaika”.

AA:ta koskevat metaforat jäsentyvät esitetyn nelijaon – yhteisöllisyys, kognitio, tunteet, eksistenssi – avulla. Metaforien avulla voidaan esittää, kuinka ohjelman toteuttaminen tehdään. Tällöin AA-ohjelman käytännöllinen toteuttaminen esitetään kuvaannollisena proseduurina.

YHTEENVETO

Kielen kuvaannollisissa ilmauksissa, kuten idiomeissa ja metaforeissa, asia ilmaistaan välillisesti rinnastuksen tai kuvan avulla. Nämä ilmaisut ovat aina tulkinnanvaraisia: ne kutsuvat esiin tulkitsijan päättely- ja tietovarannot.

Kuvaannollisia ilmaisuja voi verrata tulkinnanvaraisuutensa suhteen. Idiomeissa tulkintaketjut ovat suhteellisen automatisoituneet ja sulkeutuneet. Idiomeilla on vakaa merkitys. Tuoreet metaforat taas ovat tulkintaketjuna suhteen erityisen avoimia. Ne vaativat

paljon rikastamista. Tulkinnanvaraisuus tekee kuvaannolliset ilmaisut tärkeäksi kielen resurssiksi, jonka avulla tulkitsijan kompetenssi, jäsenen resurssit, voidaan kutsua esiin. Metaforat ovat aina kädenojennus toiselle. Ne kuroutuvat kohti vastaanottajaa. Kuvaannolliset ilmaisut ovat useimmiten hienovaraisen vihjailevia: ne tukeutuvat vastaanottajan päättelykykyyn.

AA-elämäntarinoissa kuvaannollisilla ilmaisuilla on tärkeä osuus sekä alkoholisoitumisen että raitistumisen kuvaamisessa. AA-retoriikan avulla tuotetaan yhtäältä johdonmukainen kuva alkoholismista, mikä on toipumisen edellytys, ja toisaalta avataan AA-yhteisön ovet tulevalle jäsenelle.

AA-elämäntarinoissa alkoholisoituminen puhutaan pois, kuoliaaksi. AA:n piirissä ja kerrotuissa tarinoissa alkoholin käytöllä ei ole neuvoteltavaa tai kiistanalaista merkitystä. Alkoholin käytön merkitys tyhjenetään tarinoissa alistamalla se kertomuksen kulussa toistuvalla säännönmukaisuudelle. Idiomit, kuten ”putki” ja ”pohja”, tuottavat itsessään näkyväksi alkoholismien kerronnallisen kulun. Toistuvan, ennakoitavan säännönmukaisuuden takia alkoholin käytön merkitys AA-elämäntarinoissa tyhjenee. Alkoholin käyttö menettää merkityksensä, tulee puhutuksi pois.

Jos alkoholin käytön merkitys suljetaan idiomien avulla AA-elämäntarinoissa, niin itse AA puolestaan avataan kuvailmaisujen avulla. Tarinan kertoja puhuu vähintään itselleen, mahdollisesti myös toisille, paikan AA-yhteisössä. ”Paikan” hahmottaminen AA-yhteisössä on kuvaannollista toimintaa. AA-yhteisöllisyys on suurelta osin tarinamuotoista mielikuvittunutta yhteenkuuluvuutta, jota koskevat mieli- ja kielikuvat kumpuavat ennen kaikkea sosiaalisuudesta, kognitiosta, tunteista ja eksistenssistä. AA ratkaisuna muodostuu ohjelman tilanteisesti sovitetusta käytännöllisestä toteuttamisesta eli ohjelman tekemisestä. Se puolestaan kutsuu esiin sosiaalisten, kognitiivisten, emotionaalisten ja eksistentialisten ongelmien ratkaisemisen.

AA-elämäntarinoissa kuvailmaisut ovat identiteettien neuvottelun voimavara. Ne muovaavat identiteettejä ja raivaavat tilaa uudelleen identifioitumiselle. Alkoholin käytön säännön alle sulkeminen tyhjentää vanhan juopon identiteetin ennakoitavaan itses-

KIRJALLISUUS

Anonymous: Kaksitoista askelta ja kaksitoista perimettä. Helsinki: Suomen AA-kustannus, 1987

Anonymous: Nimettömät alkoholistit. Kertomus siitä miten sadattuhannelle miehet ja naiset ovat toipuneet alkoholismista. Helsinki: Suomen AA-kustannus, 1981. (Kuudes painos)

Arminen, Ilkka: Elämäkerrat etnometodina – Kokemusten organisoinnista nimettömien alkoholistien piirissä. Sosiologian lisensiaatintyö, Helsingin yliopisto, huhtikuu 1994

Arminen, Ilkka & Helén, Ilpo: Säädyllisyyden järjestyksestä Isänmaan rakkauteen. Arvid Järnefelt ja kansallinen eetos. Tiede & Edistys 19 (1994): 1, 4–16

Garfinkel, Harold: Studies in ethnomethodology. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1967

Johnson, Hazel C.: Alcoholics Anonymous in the 1980s: Variations on a theme. (Doctoral Disserta-

täänselvyyteen. Tarinoiden luoma tyhjä tila puolestaan vaatii täyttäjiä. Tähän saumaan asettuu Nimettömien alkoholistien tarjoama yhteisöllisyys. Se tarjoaa uuden identiteetin mukaiset kieli- ja mielikuvat.

tion, University of California, Los Angeles, 1987.) University Microfilms International, No. 8721038

Mack, John E.: Alcoholism, AA, and the governance of the self. P. 128–162. In: Bean, M. & Zinberg, N. (eds.): Dynamic approaches to the understanding and treatment of alcoholism. New York: The Free Press, 1981

Mäkelä, Klaus: AA-liike yhteiskunnallisena liikkeenä. Alkoholipolitiikka 56 (1991): 2, 80–87

Robinson, David: Talking out of alcoholism. The self-help process of Alcoholics Anonymous. London: Croom Helm, 1979

Sacks, Harvey: Notes on police assessment of moral character. In: Sudnow, David (ed.): Studies in social interaction. New York: The Free Press, 1972

Wieder, D. L.: Language and social reality. The telling of the convict code. The Hague: Mouton, 1974.

ENGLISH SUMMARY

Ilkka Arminen: Idioms and metaphors in AA rhetorics (AA-retorikan kuvat)

One of the basic activities of Alcoholics Anonymous (AA) is the telling of autobiographical stories. The rhetorics, especially the idioms and metaphors, used in these stories are analysed. The data consist of 37 (25 men and 12 women) AA biographies collected in separate sessions. In these stories, figurative expressions have a central role both in describing alcoholization and recovery from it. On the one hand, AA rhetorics are used to create a consistent image of alcoholism which is a precondition for recovery, and on the other, doors to AA are opened for new members. Idioms such as 'a bender' and 'the pits' visualize the narrative path of alcoholism. The significance of drinking is exhausted by submitting it to a repetitive and predictable regularity visualized by idioms. Thus the use of alcohol is explained away by AA biographies.

Correspondingly, AA is opened up through speech. The story-tellers 'talk' a place at least for themselves in the AA community, possibly for others as well. Distinguishing one's 'place' in the AA community is figurative action. The AA community is to a large degree based on an imaginary communality in the form of a narrative. The images and figures of speech which refer to it flow mainly from social relations, cognition, emotions and existence. In AA biographies, figurative expressions are an asset in the negotiation for identity. They form identities and make room for reidentification. Enclosing the use of alcohol into a rule-bound space empties the identity of an old drunk into a predictable commonplace. On the other hand, the empty space created by the stories demands someone to fill it. This is the niche occupied by the communality offered by Alcoholics Anonymous. It provides images based on the new identity.

KEY WORDS:

AA movement